

SZTEREOTÍPIÁK AZ OLASZ-MAGYAR INTERKULTURÁLIS KOMMUNIKÁCIÓBAN

Jelige: Stereotipi

2015. január 06.

TARTALOMJEGYZÉK

I. ELŐSZÓ	3
II. BEVEZETÉS.....	4
III. A KUTATÁSI TÉMA FOGALOMKÖRE: AZ INTERKULTURÁLIS KOMMUNIKÁCIÓTÓL A SZTEREOTÍPIÁKIG	5
III.1. AZ INTERKULTURÁLIS KOMMUNIKÁCIÓ.....	5
III.2. A KULTÚRA ÉRTELMEZÉSI FORMÁI	6
III.3. ZAJ AZ ÉTERBEN: A SZTEREOTÍPIÁK	8
IV. OLASZ-MAGYAR SZTEREOTÍPIÁK NYOMÁBAN	10
IV.1. A SZTEREOTÍPIA FOGALMÁNAK ISMERETE ÉS A HOZZÁ VALÓ VISZONYULÁS	11
IV.2. SZTEREOTÍPIÁK KOMMENTÁR NÉLKÜL	12
IV.3. KULTURÁLIS KÜLÖNBSÉGEINK ÉS HASONLÓSÁGAINK EGYMÁS TÜKRÉBEN	13
IV.3. 1. A nyelv és a beszéd stílusa	13
IV.3.2. Konfliktuskezelés és humorérzék	15
IV.3. 3. Család-centrikusság.....	16
IV.3.4. Munkához való hozzáállás és munkanélküliség.....	17
IV.3. 5. Műveltség	18
IV.3. 6. Művészet	19
IV.3. 7. Vallás.....	21
IV.3. 8. Politika	22
IV.3. 9. Sport	23
IV.3.10. Közlekedés	24
IV.3. 11. Divat	24
IV.3. 12. Gasztronómia	26
IV.3. 13. Nemzeti identitás	28
IV.4. ÖNREFLEXIÓ	31
V. ÖSSZEGZÉS	32
VI. HIVATKOZOTT IRODALOM.....	35

I. ELŐSZÓ

Kutatási témám kiválasztásának mélyebbre nyúló gyökerei vannak egyetemen töltött éveknél. Középiskolai éveimet egy olasz-magyar két tanítási nyelvű gimnáziumban töltöttem, ahol anyanyelvi tanáraimnak köszönhetően már a kezdetektől nagy dózisban és testközelből szívhattam magamba az olasz kultúrát. Mint a legtöbben, én is egészséges mennyiségű sztereotípiával a tarsolyomban kezdtem hozzá tanulmányaimhoz az olasz nyelvet és kultúrát illetően. Ezek nagy része igen hamar semmissé vált, vagy részben átalakult a tudatomban, az ott szerzett ismereteim, tapasztalataim nyomán, amit anyanyelvi tanárain aktív közreműködésének köszönhetek.

Sokan vannak, akik a mai napig félreismerik az olasz kultúrát és ezen nem is kívánnak változtatni. Sok sérelem ért amiatt, hogy olasz tagozatos hallgató lévén második otthonomként tekintek erre az országra, e nemzetre, különösképpen rajongva a szokásaikért, s a magyartól oly sok mindenben eltérő életvitelükért. Ez indította meg az elhatározást, hogy végre „tiszta vizet önthessenek a pohárba” a magyar köztudat számára mindarról, amit eddig csak részben vagy hibásan tudtak az olaszokról.

Ez a gondolat csak tovább erősödött bennem egyetemi éveim alatt, amikor lehetőséget nyílt csatlakozni egy helyi civil szervezet munkájához. Missziójukban az elsők között szerepel ugyanis a multikulturalitás támogatása, az előítéletek elleni harc, egy egységesebb Európa érdekében.

Másrészről előképzettségem is nagymértékben hozzájárult jelenlegi szemléletem kialakulásához. 2014. júliusában immáron hivatalosan is idegennyelvi kommunikátorként igen mély, nemzetközi szinten is használható tudás birtokába kerültem az interkulturális kommunikáció és a tolerancia terén. Arról pedig még nem is esett szó, európaiságunk tekintetében mennyire aktuális témát dogoztam fel kutatásom során. Elkötelezettségemet mi sem mutathatja jobban, mint az az egy hónapos külföldi mobilitás, melyet elsősorban a dolgozat eredményeinek hitelessége végett teljesítettem.

II. BEVEZETÉS

Magyarország 2004. óta tagja az Európai Uniónak. Számtalan innovatív kezdeményezés, nagy összegű beruházás és nemzetközi együttműködés valósult meg az elmúlt tíz év során. A kapuk megnyíltak előttük, mi azonban úgy vélem, még mindig nem vagyunk elég nyíltak ahhoz, hogy teljes értékű tagjai legyünk ennek az egyesülésnek.

Nem csak politikailag, monetárisan és földrajzilag kellene egységet alkotnunk, de szükség lenne egyfajta kulturális egyesülésre is. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy több, mint két tucat ország köteles lenne eldobni esetenként több száz éves hagyományait, történelmi múltját és nemzeti identitását, hogy beolvadjon egy egységes európai kultúrába, de egy sokkal nagyobb fokú toleranciára lenne szükség ahhoz, hogy nagyobb egyetértésben és békében éljünk egymás mellett.

A dolgozatom célja elsősorban felhívni a figyelmet eme kulturális unió szükségességére, egy, a tanulmányaimhoz igen szorosan kapcsoló példa ismertetésén keresztül. Ez esetben az Olaszország és Magyarország egymásról alkotott sztereotípiái és a velük szembenálló valóság között vont párhuzamok bemutatása.

Amellett, hogy elsőként a témával kapcsolatos fogalmak és kutatások ismertetésével fektetem le az alapokat, a dolgozat túlnyomó részt saját kutatómunkám eredményén alapul, s ezt hivatott bemutatni. Az egymással szoros kapcsolatban álló, a kultúra fogalmát alkotó tényezőkre (a teljesség igénye nélkül) mind magyar, mind olasz vonatkozásban kitérek, összevetve őket azon - kutatómunkám során magyar és olasz nyelven is elkészített és összegyűjtött - kérdőív eredményeivel, mely a két nemzet egymásról alkotott véleményét, ismereteit tartalmazza. A másik ismeretéről való számadás és a vélemény-nyilvánítás mellett önreflexióra, s a sztereotípiákkal való saját kapcsolatuk felismerésére is készítettem a válaszadókat, az így kapott eredmény pedig egészen érdekesre sikerült.

III. A KUTATÁSI TÉMA FOGALOMKÖRE: AZ INTERKULTURÁLIS KOMMUNIKÁCIÓTÓL A SZTEREOTÍPIÁKIG

III.1. Az interkulturális kommunikáció

Az utóbbi századok több szempontból is meghatározó tényezője a *globalizáció*. Ennek hozománya pedig az, hogy az információ mennyisége és áramlásának hihetetlen gyorsasága megnehezíti az emberek számára azt, hogy minél gyorsabban és egyszerűbben találják meg a számukra értékeset, mellőzve minden mást, amire érdeklődésüket tekintve irreleváns. Felgyorsult világunkban a nemzetek közötti érintkezés is sokkal egyszerűbb. A határok megszűnésének eredményeként érintkezéseink nagy része már nem csak nemzeti szinten zajlik, még akkor sem, ha lábunkat soha nem vetjük meg az országhatáron kívül. Ezt a jelenséget a legtöbb ország a multinacionális cégeknek köszönheti, melyek által egyre szélesebb azon tevékenységi körök skálája, ahol alapvető tevékenységnek számít a cég más országokban található egységeivel való kommunikáció és együttműködés. Ez pedig igényt támaszt egyfajta interkulturális érzékenységre, bizonyos kultúraközi kompetenciák elsajátítására¹.

Az interkulturális kommunikáció, ahogyan neve is mutatja, „eltérő kulturális csoportokhoz tartozó emberek interakciója”². Ez azonban nem feltételez kizárólag nemzetközi szintért. Az eltérő generációk és nemek közötti kommunikációs különbségek is legalább annyira e fogalom tárgykörébe tartoznak. Nem szabad viszont azt gondolnunk, hogy a kultúraközi kommunikáció a globalizáció hozadéka, vagy azzal egyidős. Már a bibliai írások egy része, a hittérítők munkássága, s az írásbeliség korszakából ránk maradt történeti írások (például Marco Polo vagy Columbus feljegyzései) is ennek tekinthetők. Ami új a témakört illetően, az csak a már említett folyamat, s ennek velejárója, az interkulturális kompetenciákra való igény, melyekre többféle helyzet során lehet szükségünk: ha turistaként külföldre látogatunk, ha rövidebb, vagy hosszabb távon tartózkodunk hivatalos ügyben külföldön, vagy ha végleg másik országban telepedünk le. De belföldön is szükségünk lehet rájuk: ha idegenforgalomban, vendéglátásban, multinacionális cégnél dolgozunk, biztosan érintkezünk más nemzetek tagjaival. Kisebb eséllyel (de még így is nagy számban) az oktatás területein, de akár az utcán is³.

¹ HIDASI Judit: *Interkulturális kommunikáció*, Scolar, Bp., 2008, 9.

² Ua., 33.

³ Ua., 33-36.

Az interkulturális kommunikáció jelenleg használt kifejezésével először E. T. Hall amerikai antropológus könyvében találkozunk. „Könyvének vezérgondolata az, hogy a kommunikáció egyben kultúra, és hogy a kultúra egyben kommunikáció. Vagyis az, hogy 'ki beszél kivel, miért, miről és hogyan', ugyanannyira kulturális, mint amennyire kommunikációs kérdés⁴”. Hall elmélete azóta is kiindulási pontként szolgál minden nemű kultúra közti tanulmány során⁵. Hall elmélete mentén tovább haladva, közeledve a dolgozatban később taglalt témához, érdemes kicsit jobban szemügyre vennünk a kultúra fogalmát is.

III.2. A kultúra értelmezési formái

„Kultúra alatt hétköznapi szóhasználatban elsősorban olyan társadalmi, emberi produktumokat értünk, mint építészeti alkotások, zeneművek, irodalmi vagy képzőművészeti alkotások.⁶” Ez azonban valóban csak hétköznapi szóhasználat, hiszen a fogalom egy ennél sokkal tágabb, bonyolultabb rendszert fed le.

A kultúra mai értelemben vett fogalma lényegesen eltér korai használatától. Már az Ókorban is használták a föld megművelése kapcsán, majd ez kibővült az emberek „megművelésére”, a jellem fejlesztésére. Ezután a figyelem áttevődött a már megművelt ember életvitelére, szokásaira. A 19. századtól így már nem csak az egyénre, hanem egy kisebb-nagyobb társadalmi csoportra vonatkoztatva használták. Azon túl, hogy e csoportokban létező egyének milyen szellemi folyamatokon mentek át, azt is számba vették, milyen tárgyasult produktumokat hoztak létre⁷. Ekkoriban a szó jelentését illetően nagyrészt a 18. századi történetírásban használt *civilizáció* fogalmával egyezik meg⁸.

Meghatározását tekintve három általános válfaját különböztetjük meg. Az úgy nevezett „eszmenyi” meghatározás egyetemes értékek szempontjából az emberi tökéletesedés folyamatoként fogja fel a kultúrát, míg a „dokumentumként” való meghatározás szerint a kultúra az emberi gondolatok és tapasztalatok rögzítése az értelem és a képzet műveiként. Ezek mellett a „társadalmi” síkon a kultúra maga az életmód, mely különböző jelenségeket és értékeket fejez ki nem csak tudományos vagy művészeti szinten, de a mindennapi életben is⁹.

⁴ HIDASI, i.m., 34.

⁵ Ua., 33-36.

⁶ Ua., 11.

⁷ FARKAS Zoltán, *A kultúra, a szabályok és az intézmények, Társadalomelmélet 3.*, Miskolci Egyetem, 2005, <http://mek.oszk.hu/03000/03092/03092.htm>, letöltve: 2014. december 10.

⁸ WILLIAMS, Raymond, *A kultúra elemzése, in A posztmodern irodalomtudomány kialakulása, A posztstrukturalizmustól a posztkolonialitásig*, Szerk.: BÓKAY Antal, VILCSEK Béla, SZAMOSI Gertrud, SÁRI László, Osiris, Bp., 2002, 393.

⁹ Ua., 385.

Modellálására többféle kísérlet is született, melyek közös pontja, hogy valamilyen tulajdonság szerint csoportosítják a különböző kultúra típusokat. Gert Hofstede négy olyan kulturális értékdimenziót vizsgált, melyek nagymértékben befolyásolják adott kultúrák attitűdjét. Ezek az identitás, a hierarchia, a nemi jellemzők, az igazság és az érdem. Ezekhez az értékekhez kétféleképp viszonyulhat egy kultúra, vagyis két véglet alakul ki¹⁰.

Ezzel szemben Kluchhohn és Strodtbeck a kultúrákat a szerint válogatta, milyen választ adnak öt olyan kérdésre, melyek szintén adott értékekhez kapcsolódnak. A kérdések az emberi természetre, az ember és a természet viszonyára, az időhöz való viszonyulásra, az aktivitáshoz való viszonyulásra és az emberek egymáshoz való viszonyulására fókuszáltak, e szerint pedig három lehetséges kimenetet taglaltak¹¹.

A már említett Hall két nagy csoportra osztotta a kultúrákat: *'kontextusgyenge'* és *'kontextuserős'* kultúrákra. Itt a két véglet azokat a kultúrákat tartalmazza, melyek jobban, illetve kevésbé támaszkodnak kommunikációjukban a verbalításra¹².

Hidasi Judit a kultúrát *„társadalmi, emberi alkotó folymat”*¹³-ként definiálja. „Egy-egy kultúra létrehoz és továbbörökít egy közös szimbólumrendszert, amely révén és által az adott kultúra tagjai érintkeznek, és a közösségi létüket szervezik.”¹⁴

Ennek a szimbólumrendszernek vannak látható és nem látható elemei is, melyek nem ugyanakkora jelentőséggel bírnak a kultúra meghatározását illetően. Míg a látható elemek (például a nyelv, a gesztusok és a mimika, illetve a tárgyasult produktumok) szinte azonnal beazonosíthatóak, érzékelhetőek, a nem látható elemek megismeréséhez gyakran több időre van szükség, viszont sokkal jobban kifejezik egy kultúra valódi lényegét. Ezek között a normák között találhatjuk a tér és időkezeléssel, vagy a konfliktuskezeléssel kapcsolatos szokásokat. A látható és nem látható elemeket Hall *„jéghegy modell”*-jében *'külső és belső'* kultúráknak nevezni, ahol belsőként a gondolkodást, a tudatalattit, külsőként pedig azokat a tárgyasult produktumokat és bizonyos viselkedési formákat sorolja, melyek a jéghegynak csupán csak a csúcsa, és kiemelkednek, hogy mindenki láthassa őket¹⁵.

A kultúráknak fontos elemei a hiedelmek, melyek nem feltétlenül jelentenek egyet a babonákkal és nem csak a fejletlenebb országokban vannak jelen. Ezek közül számunkra az úgynevezett *'kikövetkeztetett'* hiedelmek fontosak, hiszen ezeket egy bizonyos részben a

¹⁰ HIDASI, i.m., 39-42.

¹¹ Ua., 42-44.

¹² Ua., 44-47.

¹³ Ua., 11.

¹⁴ Ua., 11.

¹⁵ Ua., 11-13.

sztereotípiák táplálják, s a többi hiedelemfajával kiegészülve a tudatban kialakítják azt az értékrendet, mely fő irányítója a személyközi és társas viselkedésnek. Az értékrend pedig kimondottan fontos a kultúrák szerveződésében, hiszen ezek alapján élünk és cselekszünk: nem csak saját kultúránk tagjai között, de mások között is ezeket az értékeket képviseljük. Ha valami pedig eltér saját belső normáinktól, azt deviánsnak véljük. Vagyis a deviancia is kultúra specifikus jelenség¹⁶.

A taglalt vizsgálatok és modellek ellenére fontos, hogy egy kultúra teljes mértékben sajátos és egyedi, vagyis csakis saját rendszerében vizsgálva értelmezhető helyesen. „Nincsenek jó vagy rossz kultúrák, hiszen minden kultúra más.¹⁷” Bár a normáinktól eltérő kultúrák mindig is ütköznek majd értékrendünkkel, fontos, hogy ahogy egyszer sajátunkat is magunkévá tettük, úgy – ha kellő időt és figyelmet szentelünk nekik - más kultúrák is tanulhatók.¹⁸

Az elsajátításhoz pedig akarva-akaratlan szükségeltetik az is, hogy az adott kultúrát a sajátunkkal vessük össze. Hogy helyesen tesszük-e, az egy igen nehéz kérdés, épp egyediségük miatt. „Ha a tényleges elemzés során valóságos viszonyokat vizsgálunk, mindig elérkezünk arra a pontra, ahol azt vesszük észre, hogy az egyedi példában az általános szerveződést vizsgáljuk, amelyből egyetlen elem sem szakítható ki, egyik sem választható el a többitől ... A megfelelő vizsgálódás az aktív viszonyokat tanulmányozza, s minden tevékenységet az emberi erők egyedi és egyidejű formájának tekint.¹⁹” Így tehát a kultúrák összehasonlítása nem hasztalan feladat, de erősen kihangsúlyozandó, hogy hasonló és eltérő tulajdonságaiknak gyakran más-más eredete, oka és célja van.

III.3. Zaj az éterben: a sztereotípiák

Az ember számára alapvető, hogy identitásának meghatározása végett besorolja magát valahová, valahogyan. Ez a *kategorizáció* folyamata, melyet saját öntudatunk kialakításaképp önkéntelenül végzünk. Ekkor pedig a többiekhez viszonyítjuk magunkat, vagyis olyan tulajdonságokra gondolunk, melyek megkülönböztetnek minket másoktól. A másság és identitástudat kapcsán pedig az *alteritás* fogalmába ütközünk, mely – az imént említett folyamat szerint - egy időben születik az öntudattal. A másság kérdése örökös, a sztereotípiák pedig gyakran ennek hozományaként jönnek létre. Bindorffen Györgyi értelmezésében: „...általános

¹⁶ HIDASI, *i.m.*, 15-19.

¹⁷ Ua., 31.

¹⁸ Ua., 37.

¹⁹ WILLIAMS, *i.m.*, 387.

érvényűnek tartott, túlzáson alapuló, az ember sajátos észlelési képessége nyomán többféleképpen létrejövő leegyszerűsített képek.²⁰»

Ha mindezt leszűkítjük etnikai, nemzeti szintre, a sztereotípiák elsőszámú problémája az, hogy az általánosítás egy adott társadalmi csoport minden tagjára egyformán vetül, annak ellenére, hogy tudjuk, nem létezik olyan nemzet, melynek minden egyes tagja ugyanolyan jellemvonásokkal, értékrenddel és külső megjelenéssel rendelkezne²¹.

A nemzeti sztereotípiákkal kapcsolatban az első átfogó megfigyelés Montesquieu nevéhez fűződik, aki szerint az északi népek fegyelmezettebbnek, összefogottabbnak, jellemesebbnek tűnnek a déliekhez mérve. Az etnikai és nemzeti sztereotípiák kutatásának amerikai úttörői, Katz és Braly 1933-ban közzétették első eredményeiket. Magát a kifejezést a nyomdaiparból vették, munkájuk során pedig párhuzamba állítottak adott csoportokra vonatkozó hiedelmeket személyes tapasztalatokkal. Azokat az elemeket tekintették sztereotípiáknak, amelyekben nagymértékű véleményegyezést láttak. Emellett bizonyították azt is, hogy a rokonszerv nagyban befolyásolja egy nemzetről alkotott véleményt, és azt is, hogy egyáltalán nem ismert nemzetekről is, általában az idegenkedés hatására, bármiféle alap nélkül kialakultak sztereotípiák, megelőzve azok valódi megismerését ítéletek helyett. Ezzel a sztereotípiák kutatás belépett a szociálpszichológia tudományába. A kutatás a 60-as évek Amerikájában kibővült nemek közötti különbségtételek vizsgálatával, melyhez egy kétpólusú tulajdonságskálát alkalmaztak²².

Hunyadi György a hetvenes években kezdett foglalkozni a témával, felhasználva az amerikai modellt. Kutatásában arra fókuszált, mennyire találunk egy adott tulajdonságot jellemzőnek egy nemzetre, és nem arra, hogy hányan. A sztereotípiák nagy változásokat hoztak a pszichológia és a szociológia területein a 80-as, 90-es években. Innentől közel húsz évre az információfeldolgozás hatásmechanizmusa került előtérbe²³.

Amellett, hogy segítenek kialakítani saját identitásunkat, egyéb funkcióik is vannak. Ezeket Hunyadi György négy csoportra bontotta: a megismeréséhez való hozzájárulás, az önmegkülönböztetés, a saját csoport megkülönböztetése és a társadalomban való eligazodás elősegítése²⁴.

²⁰ BINDORFFEN Györgyi: *Sztereotipizáció az interetnikus kapcsolatokban*, in *Mindennapi előítéletek. Társadalmi távolságok és etnikai sztereotípiák*, Balassi, Bp., 2007, 9.

²¹ Ua., 9-13.

²² HUNYADI György, *A nemzetek jelleme és a nemzeti sztereotípiák*, *Mindentudás Egyeteme*, 2004, <http://www.dura.hu/html/mindentudas/hunyadigyorgy.htm>, letöltve: 2014. december 10.

²³ Ua.

²⁴ Ua.

Kétféleképp csoportosíthatóak: míg a *pozitív* és *negatív* sztereotípiákat mondandójuk alapján oszthatók két csoportra, az *auto-* és *heterosztereotípiák* közötti különbséget az adja meg, ki alkotja ki ezek a megállapításokat. Míg az *autosztereotípiák* egyfajta önreflexiót fogalmaznak meg csoporton belül, s mindig pozitívak, addig a *heterosztereotípiák* a csoporton kívül állók által alkotott, leggyakrabban negatív hangvételű vélemények.

Ezek azonban nem összetévesztendőek az előítéllettel, amely (bár sztereotípiákon alapul) „Olyan bizonyítatlan, helytelen és túláltalánosított negatív értelmű feltételezés, amellyel egy embert vagy emberek csoportját jellemezzük; véleményalkotás és kifejezés, amely nem tapasztalatokra, hanem elfogultságra alapoz²⁵.” Ha pedig a sztereotípiákból lett előítéletek túl nagy teret kapnak, akkor születik a diszkrimináció.

A legjobb eszköz eme láncreakció ellen úgy vélem az, ha némi alázatot mutatunk a „mással” szemben, és nem zárkózunk el az ismeret- és tapasztalatszerzéstől. „A közösségi rémképeknek ugyanis megvan az a szörnyű tulajdonságuk, hogy fantáziából születnek ugyan, de abban az arányban, ahogyan hisznek bennük, testet tudnak ölteni.²⁶”

IV. OLASZ-MAGYAR SZTEREOTÍPIÁK NYOMÁBAN

Amint azt már korábban említettem, kutatómunkám részben egy kérdőívén alapul, melyet önállóan állítottam össze magyar és olasz nyelven. A kérdőív által vizsgált főbb kérdéskörök egyrészt a válaszadók viszonyulását mérték fel magukkal a sztereotípiákkal, a saját országukban élő kisebbségi csoportok kultúrájával, és természetesen a másik nemzettel szemben, másrészt pedig kitért a média tudatformáló szerepének mértékére is.

A kétnyelvű kérdőív így a másik országhoz kapcsolódó specifikus kérdések kivételével nagy részben ugyanazokat a kérdéseket tette fel mindkét nemzet válaszadóinak. A magyar változat csakis online, egy Google Drive űrlap formájában volt elérhető²⁷, míg az olasz változathoz papír alapú másolatok is készültek, melyeket 2014. szeptember 8 és 2014. október 3. között használtam fel terepmunkám során, a Campus Hungary program ösztöndíjas hallgatójaként, Szicíliában.

E rövid idő alatt összesen 49 olasz és 85 magyar nyelvű választ sikerült online és papír formában összegyűjtenem. Ez a szám semmiképpen sem jogosít fel arra, hogy munkámat az

²⁵ BINDORFEN, *i.m.*, 15.

²⁶ BIBÓ István, *A kelet-európai kisállamok nyomorúsága, Válogatott tanulmányok, II*, Magvető, Bp., 1986, 229-230.

²⁷ Mellékletként: „Mindenki másképp csinálja” – Google űrlap összesítés, letöltve: 2014. 11. 30.

olasz és a magyar közvélemény bemutatásaként tárjam az olvasó elé, mégis kiindulópontként szolgálhat kultúránk párhuzamba állítására, amennyire ez lehetséges. A válaszadók döntő többsége 18 és 30 év közötti nő, aki felsőoktatásban tanul vagy már diplomát szerzett, és nagy részük nem tart rendszeres kapcsolatot a másik ország tagjaival, de járt már a másik országban.

A következőkben igyekszem a tézis - antitézis - szintézis dialektikája mentén haladni, melyben a tézis(ek) szerepét a vélt sztereotípiák, az antitézis(ek) szerepét a valóság ábrázolása ölti magára, s az így beigazolódott vagy éppen megcáfolt feltevések pedig a dolgozat szintézisét alkotják majd. De mint tudjuk, a szintézis is képes újabb tézisként felvetődni, így egyik kérdésből jutok el a másikba.

Tapasztalataimat igyekszem a szakirodalmi áttekintés által adott objektív szemlélettel vizsgálni, ám ez a kísérletem azonban rendre igazolja a tényt, mennyire nehéz is egy általunk jól ismert dolgot csak külső szemlélőként látni. Az alábbiakban ezen kettősséget taglalom.

IV.1. A sztereotípia fogalmának ismerete és a hozzá való viszonyulás

Bár néhányan úgy vélik, a sztereotípia csak egy fajta hátrányos különbségtétel, megkülönböztetés másokkal szemben, de a magyar válaszadók 93%-ban a helyes meghatározással azonosultak. Hasonló eredmény érkezett az olaszok köréből is, ők 95%-ban ismerték a sztereotípia definícióját. Ez a szám lényeges, mert megmutatja, hogy többségük tudatában a sztereotípia nem feltétlenül csak negatív dolgot jelent.

A jelenséghez való viszonyulás esetében kevésbé volt egyértelmű a válasz: a magyar válaszadók 35%-a nem ért egyet velük, mert nem tükrözik a valóságot, míg ugyanez a válasz olasz oldalról csak 14%-ot fed le. A magyarok közül 6% azért nem ért egyet velük, mert nagyon bántóan hatnak rá a sztereotípiák. Az olaszok közül senki sem válaszolt így. Magyar részről 29% viccesnek találja őket, ami az olaszoknál egy sokkal magasabb eredményt ért el, a válaszadók 48%-a nevet jókat a sztereotípiákon. Érdekes, hogy ez a két legellentmondásosabb vélemény, mégis csak a válaszadók 70%-át fedi le. A másik 30% kevésbé volt elfogult. Magyar oldalról 19%, az olaszról pedig 14% saját véleményét kívánt megfogalmazni a sztereotípiákról: „A saját sztereotípiáim a meggyőződéseim, ezért egyetértek velük”. Mások szerint ez a viszony változó lehet attól függően, mely sztereotípiákról van szó. A magyarok mindössze 11%-a ért egyet velük, úgy gondolván, hogy a valóságból táplálkoznak. Ez a szám az olasz válaszadók között 19%. A magyar emberek közül senki sem válaszolta azt, hogy a saját nemzetéről szóló sztereotípiákkal nem ért egyet, az olaszok 5%-a viszont kikéri őket magának. Ez azért érdekes,

mert a következő kérdés alapján a magyar válaszadók 36%-át kimondottan zavarja, ha nemzeti hovatartozása miatt azonosítják és mindösszesen 18% büszke arra, hogy magyarként azonosítják, de az olaszok esetében csak 10%-ot zavar, és 29% büszke a hovatartozására. Közel egyenlő arányban érkeztek válaszok arra, kell-e harcolnunk a sztereotípiák ellen. Kevesebbek szerint igen, mert eltorzítja valóságot, többek szerint viszont nem, mert színesítik az adott dologhoz való viszonyulást.

A média sztereotípiákat terjesztő és erősítő hatását illetően a válaszadók 67%-a hisz abban, hogy az emberek tudata a médián keresztül befolyásolható a leginkább, s mindössze 50% abban, hogy a családi légkör, a neveltetés is hasonlóan nagy szerepet játszana. Ez összefügg a család-centrikusság kérdésével is, amiről még később szó esik. Véleményüket az alapján formálták, hogy mindössze 1% nem találkozott még a média felületein sztereotípiákkal. A magyarok 62, az olaszok 67 százaléka úgy vélte, a média eszközeivel nem küzdeni kellene a sztereotípiák ellen, hanem megértetni és elfogadtatni az emberekkel a kulturális sokszínűség lényegét.

IV.2. Sztereotípiák kommentár nélkül

Mielőtt mélyebbre ásnék a sztereotípiákban, csokorba gyűjtöttem azokat, melyeket a válaszadók említettek a másik nemzetről.

A magyarok szerint az olaszok sötét hajú, szemű és bőrű, alacsony, de kimondottan elegáns személyek. Viselkedés szempontjából hangosak, vidámak, nyitottak, néha túl barátságosak és közvetlenek, erotikusan túlfűtöttek, temperamentumosak, lazák, és folyamatosan gesztikulálnak. Szeretik a focit, utálják a politikát, imádják a zenét és jó zenészek is, amennyire jó szakácsok annyira rossz szervezők, pontatlanok, vallásosak, és egytől egyig őrült módjára vezetnek.

Azt illetően pedig, hogy mik az elsőszámú dolgok, amik Olaszország hallatán rögtön eszébe jut egy magyarnak, a legtöbb esetben az alábbiakat tapasztaltam: a pizza, a tészta, a fagyi, a divat, a maffia, a pápa, a szerelem és a kávé. Kevesebbszer, de szóba került még az olíva, a vulkánok, a művészet, a Forma1, a tenger, a harmónia, a foci, a csizma alakzat, a „*dolce vita*”, Bud Spencer, a Fiat, a Ferrari, Berlusconi botrányok, Róma, Velence és a robogók. És amit a leginkább megmosolyogtam: az „ordibáló emberek egy kávéházi teraszon”.

Az olaszok az alábbi tulajdonságokkal jellemezték a magyarokat: megbízható, kedves, vendégszerető, tradícióira és történelmére büszke nemzet, akik kicsit túl nacionalisták is. Pesszimizmus jellemzi a legtöbb embert, nehezen bízunk meg másokban, a változásokat pedig egyáltalán nem szeretjük. Kevésbé modern a felfogásunk, igencsak eltérő a munkamorálunk, a munka pedig nekünk mindig egy teher és sohasem élvezet. Emellett többen is említették, hogy a budapestiek mentalitásukat tekintve nagyon eltérőek a vidékiektől, és hogy nálunk minden vidéknek számít, ami már nem Budapest.

A gyakran említett „*hungarikumok*” a finom, de igencsak nehéz ételek, a jó bor, a termálfürdők, a pálinka, a Duna, a pornó, a szép nők, a Habsburg Birodalom, az Alföld a végtelen pusztákkal, a tradícióink, a Balaton, a gazdag irodalom, a szalámi, a tiszta környezet (kivéve ahol romák laknak), a gulyás és a magyar találmányok.

IV.3. Kulturális különbségeink és hasonlóságaink egymás tükrében

Mivel már nagyjából átlátjuk, hogyan is vélekedünk komolyabb ismeretek nélkül egymásról, a következőkben végigkövethetjük az imént felsoroltak találkozásait megalapozott magyarázatokkal, melyek talán segítenek majd jobban megérteni az olasz, s esetleg még saját kultúránkat is.

„Kétféle ember van, s mindkettő egyaránt téved Itália megítélésében: az egyik hitelt ad a megszokásnak, a másik az ellentmondás kedvéért szembeszáll vele.”²⁸ ”

IV.3. 1. A nyelv és a beszéd stílusa

Az olasz nyelv a magyarok többsége szerint erősen szuggesztív, kis idő után nyelvismeret nélkül is megérthető. Különválasztandó azok véleménye, akik tanulják, és akik csak hallgatják. Utóbbiak szerint egy különösen szép, temperamentumos és dallamos nyelv az olasz, a hangerő és a gyorsaság viszont egy olyasfajta érzést kelt az emberben, mintha folyamatosan veszekednének. Erre csak rásegítenek az erős testbeszéddel, melynek rendkívül

²⁸ SZTANÓ László, *Taljánok, olaszok, digók, A nemzeti sztereotípiák fogságában*, Corvina, Bp., 2014, 43.

fontos szerepe van a kifejezésben. Nem tudom, meddig bírná egy olasz hátrakötött kézzel. A hallgatóság úgy véli, nyelvük visszaadja a személyiségüket is, vagy épp, hogy a nyelv adja azt?

A nyelvet jobban ismerők véleménye más, ők behatóbban elemzik azt: könnyen tanulhatónak tartják, nehézségét a szóvégi egyeztetésekben látják. Több helyen szót ejtettek a dialektusok sokféleségéről és eltérőségükről, ami szintén alátámasztja a tényt, hogy még a mai napig sem beszélhetünk nyelvi szempontból egységes Olaszországról. Tapasztalatom szerint egy magyar beszélő helyesebben és szebben használja az olasz nyelvet, mint egy átlagos olasz, bár ez természetesen műveltség kérdése. Tegyük hozzá, hiába a nyelv több száz éves történelme, az irodalmi olasz nyelv használata a második világháborúig csak egy nagyon kicsi társadalmi réteg számára volt megszokott. A közhasználatba való beépülése a televíziózás korában történt, azelőtt vajmi kevés olasszal találkozhattunk, aki nem saját dialektusát használta volna²⁹.

Az olasz válaszadók bevallása szerint azok számára, akik az újlatin nyelvcsalád nyelveit beszélik anyanyelvként, a magyar nagyon nehezen sajátítható el. Ennek oka szerintük az olaszhoz képest túlzottan egysíkú hanglejtés és a lágy illetve kemény hangok keveredése. Mindezek mellett kivétel nélkül egy magával ragadó, szép, logikus és gazdag nyelvnek találják.

Tudni érdemes, hogy míg az olaszok esetében dialektusokról, Magyarországon tájszólásról beszélünk, amit még csak annyira sem tolerálnak bizonyos helyek és emberek, mint a kisebbségi csoportokat. Egy tájszóláshoz kevésbé szokott hajdúsági ember például az első mondata után megmosolyogja egy palóc vagy egy „szögedi” beszédstílusát. Ezek a tájszólások bár nem jelentenek egyet a helytelen beszéddel, de senki lehet velük például televíziós vagy rádiós műsorvezető³⁰.

És hogy miért is érdekes számunkra a másik nyelve? Míg a magyar nyelv az agglutináló nyelvcsoporthoz tartozik, addig az olasz, az újlatin nyelvek táborát gazdagítva a flektáló nyelvek csoportját bővíti, így abszolút érthető, hogy a két nyelv eltérő szóképzésének eredményeként a megszokottól igen csak más jellegű hangzást nyújt.

²⁹ SOLLY, Martin: *Xenophobe's Guide to The Italians (magyar) Miért nem bírjuk a digókat?*, Pannonica, Bp., 1999, 74.

³⁰ *Xenophobe's Guide to The Hungarians (magyar) Miért nem bírják a magyarokat?* VÁMOS Miklós, SÁRKÖZY Mátyás (szerk.), Pannonica, Bp., 2002, 74.

IV.3.2. Konfliktuskezelés és humorérzék

Nem véletlen, hogy a nyelv után tárgyaljuk eme rendszer működését. Ahogy korábban már említettem, az is meghatározza egy csoport kultúráját, hogyan oldják meg a problémáikat, hogyan ütköztetik ellentétes nézőpontjaikat, és milyen humorérzékkel rendelkeznek. És hogy hogyan is használják erre a legjobb fegyvert, a nyelvet, az egy igazán érdekes pontja a magyar-olasz párhuzamnak.

Az olaszok 71%-a vallja, hogy a magyarok jóval pesszimistábbak náluk. Ez tulajdonképpen igaz is, de ha nem tudnánk, a jellegzetesen ragadós olasz „*allegria*” mellett szorosan foglal helyet a „*melancolia*” is, így mondhatni jóval nagyobb hangulatemberek. Amennyivel boldogabbak tudnak lenni nálunk, legalább annyira le tudnak körözni minket pesszimizmus terén is³¹. Ez leginkább politikai kérdésekben merül fel, melyről még később részletesebben is szót ejtek.

Humorérzék tekintetében szintén egy érdekes ellentétet fedezhetünk fel. Míg az olaszok leginkább önmagukról (pontosabban a „*gli altri*”-ról, vagyis „a többi” olaszról) gyártanak poénokat³², addig a magyarokra inkább az a jellemző, hogy más nemzeteket parodizálnak ki³³.

A magyar vélemények 35%-a szerint nem általánosítható, hogy melyik nemzet tudja konfliktusait egyszerűbben intézni, míg ez a szám az olaszok esetében mindösszesen 14%. És bár a magyarok ezt nem így gondolják, az olasz válaszadók 43%-a szerint a magyar emberek sokkal ügyesebbek benne. Érdekes hát szemügyre vennünk egy vitát két olasz és két magyar között. Míg egy bizonyos idegállapot elérésénél a magyar a jól megszokott ízes káromkodásba kezd, az olasz észre sem veszi, s valószínűleg percek óta átváltott saját dialektusára, amit egy nem környékbelinek - pláne egy magyarnak - gyakorlatilag lehetetlen megértenie.

Az előző bejegyzésben említettem, az olasz nyelvet nem beszélők számára gyakran úgy tűnik, az olaszok folyton vitatkoznak egymással. Fontos részük a testbeszéd, ami felfokozott állapotokban még erősebb hangsúlyt kap a kommunikáció során. Ezt a kedélyállapotot pedig könnyen előidézhethetjük. A bankban, a hivatalban, a kocsiban ülve a sztrádán, vagy a téren ülve a kedvenc cappuccino és egy ellenséges focicsapat drukkerének vagy politikai párt

³¹ SOLLY, *i.m.*, 19.

³² Ua., 41-43.

³³ Ua., 40-41.

szimpatizánsának társaságában; a helyszín mindegy, egy kiadós vitára mindig van ok. Aztán az élet megy tovább.

Ezzel szemben mindenképp figyelemre méltó az ízes magyar káromkodás is, mint a magyar vita szinte nélkülözhetetlen eleme. Nincs még egy nyelv, ahol ilyen színes és összetett lenne a szitkozódás palettája. „A Taxisofőr fohásza negyven szóból áll ismétlés nélkül.³⁴” Ismerve hát az otromba kifejezésekben gazdag magyar nyelvet, ki merné azt mondani, hogy a maga módján ez nem ugyanolyan jelentős tényező, mint kézzel-lábbal hadonászni?

IV.3. 3. Család-centrikusság

A legfontosabb vitahelyszínnek leggyakrabban az otthon bizonyul, a közös családi étkezések során. Ez a momentum mindkét ország számára fontos eseményként él a mindennapokban.

Bár a magyar válaszadók véleménye szerint ugyan nem általánosítható a tény, melyik ország család-centrikusabb, az olaszok közel 40% -ban úgy vélik, ők nagyobb figyelmet fordítanak a családra. Tapasztalatom szerint is nagyobb számban fordulnak elő olyan családok, akik nagy távolságokkal dacolva is szoros kapcsolatot ápolnak egymással.

A magyar családi modellek erősen szélsőségesek: bizonyos családok a józanság határát súrolva, szinte majomszeretettel törődnek és ragaszkodnak egymáshoz, míg másokat csak a név és az örökség tart össze, olykor még csak a látszatot sem tartva fenn egy család képéről.

Olasz értelemben véve a család azonban egy sokkal tágabb fogalomkört takar. „... messze a legfontosabb társadalmi, gazdasági, szervezeti és politikai egység³⁵” és „a protekció és a hatalom roppant bonyolult hálózata, mely az ajándékcserék és a szívességtételek összetett rendszerén alapszik³⁶”. Ha pedig ezt vesszük alapul, az előttünk felbukkanó kép mégis hasonlítani kezd a gyakran egymás között is rivalizáló magyar családtagokéra.

Az íratlan családi törvények ellenére Olaszországban még mindig él annak a kultúrája, hogy szabad időnket azokkal az emberekkel töltsük, akikkel a rohanó hétköznapiak során alig adatik meg találkozni. Ennek legékeesebb bizonyítékát az ünnepnapok eltöltésének módjában láthatjuk. Míg a legtöbb magyar manapság sutba vágva minden hagyományt, húsvétkor inkább wellness-hétvégére megy, gyakorlatilag menekülve rokonai elől, akiket egy évben valószínűleg

³⁴ VÁMOS, SÁRKÖZI, *i.m.*, 77.

³⁵ SOLLY, *i.m.*, 26.

³⁶ Ua., 27.

ezen az egy napon lát, az olaszok számára még mai napig is kötelező program a húsvéti nagy családi piknik, ami alól semmi esetre sincs kibúvás³⁷. De nem csak nagyobb ünnepek alkalmával. Az olaszok minden vasárnap közösségi életet élnek a tereken sétálgatva. Ez a hagyomány visszavezethető azokra az időkre, amikor a városi élet egyetlen központja a tér volt, ahol lóversenyt, viadalokat, vásárokat, szónoklatokat, vagy egyéb megmozdulásokat tartottak. Mára a pletykáé és az irigységé a főszerep, ilyenkor jól ki lehet adni minden rosszindulatot magunkból. Mindennek a mozgatórugója az az erős „nyájösztön”³⁸, mely a legtöbb olasz veleszületett adottsága.

A családi ragaszkodás olasz példájaként a „*mammone*” jelenséget kell ismernünk, amely azokat a felnőtt férfiakat jelöli, akik még akár harminc évesen is a szüleik házában élnek és eszük ágában sincs önállósulni. Ennek elsősorban nyilván kényelmi szempontja van, de tudnunk kell, hogy az olasz férfiak rendkívüli módon ragaszkodnak az édesanyjukhoz, elsősorban kiemelve főztjének utánozhatatlanságát.

Ezzel szemben meg kell vizsgálnunk a mai magyar fiatalságot is, akik önhibájukon kívül lesz részük a *mammone-effektusban*. Kevésünknek adatik meg huszonéves korára egy stabil, jól fizető munkahely, ezáltal az a fajta anyagi függetlenség, amely nélkülözhetetlen az önálló élet megkezdéséhez.

IV.3.4. Munkához való hozzáállás és munkanélküliség

Nem csak az önállósodás elérésének átlag életkora, de az is meghatározó mutatója egy nemzet kultúrájának, hogyan szervezi meg a munkáját, s hogy milyen munkamorállal rendelkeznek a nemzet tagjai. Solly így vélekedik az olaszokról: „Nekik erről szó az élet: nem azért élnek, hogy dolgozzanak, hanem azért dolgoznak, hogy éljenek.”³⁹

A legtöbb magyar válaszadó szerint nem általánosítható, melyik nemzet hozzáállása jobb a munkához, de 40% mégis inkább a magyarokra tette a voksát. Tény és való, hogy az olaszok nem a legjobb szervezők, s gyakran pontatlanok, a miénktől erősen eltérő időérzéssel rendelkeznek, ezt pedig a kérdőív eredményei szép önkritikával mutatják. A megbízhatóság és a jó szervezőképesség kérdéskörében 43%-os eredménnyel belátták, hogy a magyarok jobb szervezők és sokkal pontosabbak náluk, ha munkáról van szó. Így jobban járunk, ha nem bízunk

³⁷ SOLLY, i.m., 54.

³⁸ Ua., 31.

³⁹ Ua., 39.

rájuk a határidős feladatokat. Viszont nagyon szeretnek és kiválóan tudnak is csapatban dolgozni, ami Magyarországra kevés munkaterületen jellemző.

A leginkább bomlasztó tényezőt számukra a munkaerő-piacon az illegális bevándorlók jelentik, akik gyakran a maffia hálózatán keresztül jutnak „fekete” munkához. S ahogyan Richard Hill fogalmaz: „A „munkát a cimborának” jelenség olyan alapeleme az olasz társadalomnak, különösen délen, mint bármely más európainak⁴⁰”. A protekció tehát itt is erősen befolyásoló tényező, főleg, ha egy komolyabb beosztásról van szó.

A munkanélküliség kérdése azonban úgy vélem, már kevésbé múlik azon, hogy mennyire motiváltak az adott nemzet tagjai a munkát illetően. Ezt sokkal inkább a nemzet aktuális helyzete határozza meg (és persze az imént említett protekció is). A magyar vélemények szerint nálunk nagyobb a munkanélküliség aránya, a számok viszont egészen mást mutatnak. A Központi Statisztikai Hivatal legfrissebb eredménye szerint „2014. augusztus–októberben a munkanélküliek száma az egy évvel korábbihoz képest 114 ezer fővel, 319 ezerre, a munkanélküliségi ráta 2,7 százalékponttal, 7,1%-ra mérséklődött.⁴¹” Ezzel szemben Olaszország az Istat szerint mért jelenlegi helyzete alapján 56%-os foglalkoztatás mellett a munkanélküliek száma 2014 harmadik negyedében 3. 166. 000 fő, a munkanélküliségi ráta pedig 11,8%⁴².

Ezzel az adattal megcáfолható a magyar válaszadók 45%-ának álláspontja, mi szerint Magyarországon több munkanélküli él, s azoké is, akik szerint egyenlő mértékű munkanélküliséggel küzdünk. Az olaszok valamivel jobban ismerik saját helyzetüket: 67% úgy gondolja, Olaszországban egyértelműen nagyobb a munkanélküliség. Emellett pedig legalább annyira ismert jelenség a már-már tökélyre fejlesztett adócsalás is⁴³, persze ezt illetően mi sem panaszkodhatunk.

IV.3. 5. Műveltség

Habár a kérdőív a műveltség kérdéskörében kitért a diplomások számára is, most vonatkoztassunk el ettől, hiszen nem csak a diploma teheti az embert művelté. Egyfajta

⁴⁰ HILL, Richard: *We Europeans (magyar) Mi, Európaiak*, Geomédia Szakkönyvek, Bp., 1999, 151.

⁴¹ *Gyorstájékoztató a Központi Statisztikai Hivatal adataiból*, <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/mun/mun21410.pdf>, letöltve: 2014. 11. 30.

⁴² *Employment and unemployment*, <http://www.istat.it/en/archive/140313>, letöltve: 2014.11.30.

⁴³ SOLLY, i.m., 34-36.

általános műveltségről is beszélünk, amihez nem szükségeltetik felsőfokú végzettség, csak az, hogy az ember érdeklődően, nyitott szemmel járjon a világban. A magyar válaszadók 33%-a szerint nem általánosítható, melyik nemzet műveltebb. 27% szerint mi, magyarok műveltebbek vagyunk, s mindössze 11% voksolt az olaszokra. 25% azonban úgy gondolja, hasonlóan művelt népek vagyunk. Az olaszoknál is hasonló, 27-29%-os szórásban találhatók meg ezek az eredmények.

Ez attól is függ, mit értünk műveltség alatt. Ha le szeretnénk egyszerűsíteni mindazt, amit ez a kifejezés magában hordoz, akkor azt mondhatjuk, hogy a művelt ember nagymértékben nyitott és befogadó az új dolgok megismerésére. Tájékozott az irodalom, a zene, a képzőművészet, a sport és a politika területein belül, követi a divatot, a technikai és sztrtronómiai újításokat, mindemellett gyakran utazik és nyelveket beszél.

Mindezek közül a nyelvtudás kérdését emelném ki ebben a fejezetben, a többi tényezőről a későbbiekben még külön is szót esik. Figyelmem nem véletlen a témát illetően, hiszen hasonlóan erős gyengeségünk más nyelvek ismerete és használata. Képzeljük magunkat egy turista helyébe, aki Magyarországra érkezik, annak biztos tudatában, hogy mint minden más, európai országban, itt is megértetni majd magát angolul. Sok helyen fog csalódni. Az idősebbek mentségére szolgáljon, hogy az angol nyelv kötelező oktatása még csak néhány évtizede kötelező hazánkban, ez a nyelvi nemtörődömség azonban azt a réteget is érinti, akinek megannyi lehetősége van a nyelvtudás gyarapítására, mégsem él vele.

Ugyanezzel a helyzettel találkozhatunk Olaszország szerte is, de véleményem szerint van egy lényegi különbség nyelvi akadályainkban. A legtöbb magyar azért nem kommunikál más nyelven, mert abszolút nem gyakorlatias oktatásban részesül, így minden pillanatban arra a tökéletességre törekedne, melyre képtelen, így inkább meg sem mer szólalni. Ezzel ellentétben az olaszoknak - úgy vélem - sokkal inkább nemzeti öntudatukból fakad, hogy elvárják másoktól, hogy a velük folytatott kommunikáció során az ő nyelvén szóljanak hozzájuk. Ezt egy magyar ember ritkán várja el egy külfölditől.

IV.3. 6. Művészet

A műveltség részeként korábban már említettük az irodalom, a festészet, a szobrászat, az építészet és a zeneművészet remekeinek ismeretét is. Ez nem csak műveltségi szempontból fontos, de sokat árul el a nemzetről is, aki létrehozta őket és milyen módon őrzi azokat.

Megóvásuk mellett azt is érdemes szemügyre venni, mennyire büszkék akár évezredekkel később is az alkotásokra, melyekben történelmük, nemzeti értékeik gyökereznek.

„Az olaszok borzasztóan tisztelik a kultúrát. Tudják, hogy mennyit ér nemzeti örökségük, s azt is, hogy az országuk gazdaságának egyik fő forrása.⁴⁴” - írja Solly. Amellett azonban, hogy tisztelik és ismerik saját művészetüket, a következőképp véleményeztek minket, magyarokat: 95%-ban úgy vélik, egyértelműen Olaszországban található több képzőművészeti alkotás. A legismertebb Munkácsy, emellett Bartók Bélát és Liszt Ferencet is többen említették. Úgy gondolom, a válaszadó olaszok elég kevés ismerettel rendelkeznek hazánkról, annak ellenére, hogy nagy részük élt vagy jelenleg is Magyarországon él, és felsőfokú végzettséggel rendelkezik, a legtöbben mégsem tudtak egy konkrét művet megjelölni válaszukban. Habár a többi, magyar művészekkel, művekkel kapcsolatos kérdésekre általában helyesen válaszoltak, az előbbi eredmény alátámasztja a magyarok feltételezését, mi szerint az olaszok nem túl sokat tudnak rólunk, amit pedig tudnak, azt igen csak felszínesen.

A magyar válaszadók 76 %-a szerint egyértelműen Olaszország rendelkezik több képzőművészeti alkotással, 22% viszont úgy véli, ez a szám hasonló magyar vonatkozásban is, még ha egy részük nem is a jelenlegi országhatáron belül található.

A legtöbbször említett olasz műalkotások és híres művészek tükrözik a magyar oktatás itáliai vonatkozásait, másrészt a turizmus közreműködését. A legtöbbször említett műalkotás címét a Michelangelo Dávid-szobra és Leonardo da Vinci Mona Lisája nyerte el, őket szorosan követi a szintén Da Vinci által megalkotott Utolsó Vacsora és Botticelli Vénusz születése. Többen tettek említést a Vatikánban található Sixtus-kápolna mennyezetfreskóira és a Sziklás Madonnára. A legismertebb művészek tehát Michelangelo, Leonardo da Vinci és Botticelli, de néhány válaszadó emlékezetében megjelent Raffaello, Fellini, Vivaldi, Verdi és Boccaccio is, Róma nevezetességei, a Ferde Torony, Romulusz és Rémusz szobra és az Uffizi képtár mellett.

A valódi lista ehhez képest szinte végtelen, az itt felsorolt műalkotások aligha adják vissza azt a stílusokban, színekben, formákban gazdag olasz művészet, amely az említett festőművészeti és szobrászati alkotásokon kívül számtalan remekművet tudhat a magáénak mind az irodalom, az építészet, de a zene területén is. Gondoljunk csak Assisi Szent Ferencre,

⁴⁴ SOLLY, *i.m.*, 43.

a Trecento három nagy alakjára, Dante, Boccaccio és Petrarca személyében, Filippo Brunelleschi kupolájára, vagy a gregorián énekekre, melyek aligha lelhetők fel a válaszok között.

IV.3. 7. Vallás

A gregorián ének kapcsán, újabb kultúrát meghatározó elemre bukkanunk: ez pedig a vallás. Már az is sokat elárul rólunk, milyen vallást gyakorlunk (ha gyakorolunk egyáltalán), de az még többet, hogy milyen módon is tesszük ezt. Ha a kereszténységről beszélünk, tudnunk kell, hogy egy Olaszország történelmét és mindennapi életét máig aktívan befolyásoló tényezőről van szó. Ezt azonban a kérdőív alapján úgy tűnik, inkább csak a magyarok véleménye: a válaszadók 82%-a egyértelműen Olaszországra tette a voksát a vallásos személyek számát illetően. Olasz oldalról ez a szám mindösszesen 57, másik 29% szerint pedig hasonlóan vallásos nemzetek vagyunk.

Történelmüket tekintve az olaszok mindig is egy sokkal mélyebb és meghatározóbb kapcsolatban álltak a kereszténységgel a magyarokhoz képest. Így nem csoda, hogy a Pápa országában még ma is oly nagy szerepet tulajdonítanak az egyháznak. A látszat ellenére azonban tudnunk kell, hogy ez a vallásosság az emberek legnagyobb hányadánál mára már ugyanannyira csak a kifelé mutató egyik eszköze, mint a drága ruhák, a márkás autók⁴⁵. Az viszont tény, hogy vasárnap tízkor a család legfiatalabb tagjától a legidősebbig mindenki helyet foglal a templomban.

Kutatómunkám során terveztem egy mise meglátogatását is, így a palermói lakosok között a helyi egyházközségekről érdeklődtem. A választásom egy - városi viszonylatban – igen kicsi templomra esett. Annak ellenére, hogy a közösség kevesebb, mint 350 tagot számlál, a templom boltozata és rendkívül igényes díszítése vetekedhetne bármely nagyobb közösséggel.

A leglényegesebb momentumot azonban egy számomra teljesen szokatlan, de nagyon megnyerő szokás adta: a mise végén az azonos padosorokban egymás mellett helyet foglalók arcra adott csókkal búcsúztak egymástól, az egymás előtt és mögött ülő padosorok tagjai pedig kezet fogtak, majd megáldották egymást. Görög katolikusként ilyet soha nem tapasztaltam egyházközségemben, hiszen ez a római katolikus liturgia része. Igazán lélekemelő dolog volt

⁴⁵ SOLLY, *i.m.*, 56-57.

érezni, hogy kívülállóból egy rövid időre a közösség teljes értékű tagja lehettem. Ez is ama „nyájöszön” manifesztációja.

A kereszténység „keze” azonban nem ér véget Olaszország határvonalainál: szinte egész Európában uralkodó vallásként tekinthetünk rá. Ez alól Magyarország sem kivétel, habár a magyar kereszténység közösségi élete eltér az olasztól. Egyrészt az eltérő vallások miatt, hiszen sok református van közöttünk. „A sokszínűség egyetlen közös pontja: a legtöbb magyar szilárdan hisz az istenek sokféleségében, a lényeg, hogy mind magyar legyen.”⁴⁶

A vallási sokszínűség mellett sokan vannak azok, akik bár gyerekkoruk óta meg vannak keresztelve, mégsem járnak gyülekezetekbe, hitéletüket egyedül folytatják (ha folytatják egyáltalán). Az emberek nagy többsége a „vasárnap tízkor jobb dolgom is akad” elvet vallja, viszont ha házasodni kíván, és egyházi szertartást is szeretne, hirtelen a legnagyobb hívő lesz és több tíz évre visszamenő egyházadókat fizet. Nos, ezek után vádolja bárki az olaszokat álvallásossággal.

Másik érdekes párhuzam az egyházi iskolák kérdése. Bár Olaszországban a keresztény vallás kezdete óta bevett dolog, hogy egyházi iskolákat működtetnek, a Magyarországon néhány éve végbement iskolairányítási reformok nagy port kavartak, s a mai napig vitatott kérdés, mely iskolák „jártak jobban”: azok, melyek az állam fennhatóságában maradtak, vagy azok, melyeket bizonyos egyházi szervek tartanak fenn ezután.

IV.3. 8. Politika

A vitakultúránk és a gyengélkedő nyelvtudásunk mellett harmadik hasonlóságunkként mindenképpen beszélnünk kell a politikai helyzetünkről is. Bár parlamentünk és kormányzásunk több elemében is eltér, egy valamiben teljesen megegyezik: ez pedig az országot kormányzó testület önkényes döntéseinek zűrzavara és világhíre. Az emberek egyformán csalódottak, nagy többségben már el sem indulnak szavazni, mert sem az éppen kormányon lévő, sem a többi ellenzéki párt kormányzása alatt nem érezték javulni a helyzetüket⁴⁷.

⁴⁶ VÁAMOS, SÁRKÖZI *i.m.*, 38.

⁴⁷ SOLLY, *i.m.*, 59-62.

Bár számos reformokra törekedő személy is része mind az olasz, mind a magyar parlamentnek, politika tekintetében mégis leginkább botrányairól híres mindkét nemzet, így nem csoda, hogy - a sztereotípiákon belül maradva - a magyar válaszadók 86%-a tudta, ki az a politikai személy, aki botrányairól híres Olaszországban és persze az olaszok 95%-a is tudta, ki az az Orbán Viktor.

A krízishelyzetet okozó tényezők pedig általában egy kézben futnak össze: ez pedig a *maffia* keze. Szintén híres sztereotípiája, hogy minden olasz maffiózó, de legalábbis köze van hozzá. Ha előbbi nem is, utóbbi sajnos majdnem igaz, habár a legtöbb érintett akaratán kívül kerül kapcsolatba ezekkel a bűnszervezetekkel. Itt jönnek képbe a maffia legfőbb bevételi forrásai az illegális kereskedelem mellett: ez pedig a megvesztegetés, a zsarolás. Olaszország azonban egyre erősebben küzd, főleg Szicília, ahonnan a legerősebb behatást érezni. A *Libera* nevű összefogás⁴⁸ mára mozgalommá nőtte ki magát a maffia uralmának megszüntetése céljából. Nyilvánvaló viszont, ahogy nálunk Magyarországon, úgy Olaszországban is ugyanaz a probléma ad táptalajt hasonló bűnözésnek: ez pedig a bizonytalan politika, mely nem igazán mutat javulást a jövőre nézve sem.

IV.3. 9. Sport

Politikáról és helytelen kormányzásról beszélve a sport is eszünkbe juthat. Habár stadion országgént definiálnak minket, kiemelkedő eredményeink inkább a sport más területein érvényesülnek, mint például a vízilabda, a torna, vagy az úszás, ezek azonban aligha kapnak jelentősebb támogatást és figyelmet.

Bár valaha volt egy aranycsapatunk, Puskás öcsi nevét pedig mindenki ismeri, ezzel szemben Olaszország a futball őshazája, ahol annál, hogy egy férfi világhírű focistává váljon, már csak az lehet nagyobb siker az életben, ha egy méltán híres futballcsapat tulajdonosa legyen. Így esett meg az is, hogy Silvio Berlusconi az egyik legjelentősebb médiahálózat, a Mediaset tulajdonosaként még az AC Milant is felvásárolta a teljes sikertörténet érdekében⁴⁹.

⁴⁸ *Libera – Associazioni, nomi e numeri contro le mafie*

<http://www.libera.it/flex/cm/pages/ServeBLOB.php/L/IT/IDPagina/1>, letöltve: 2014. 10. 30.

⁴⁹ SOLLY, *i.m.*, 19-20.

A focin kívül az átlag olasz nem is nagyon foglalkozik semmilyen más sportággal, hacsak nem a Giro d'Itáliával, mely a francia Tour de France kerékpárverseny méltán híres olasz megfelelője⁵⁰.

VI.3.10. Közlekedés

Ha már kerékpárosok, íme, még egy sztereotípiát, ami szinte egytől egyig minden válaszadó véleményében szerepelt: a borzalmas közlekedési viszonyok. Köztudott, minél délebbre haladunk Olaszországban, ez a helyzet csak egyre katasztrofálisabb. A legérdekesebb pedig az, hogy mindez csak a külföldiek szemének bántó, a helyi lakosok számára teljesen természetesen a forgalmi rend stílusa. Solly szerint: „Nápolyban kétféle közlekedési lámpa létezik: az egyik pusztán dekoráció, a másik pedig csupán szerény javaslat.”⁵¹

Hogyan is telik egy átlagos nap Szicília régióközpontjában, Palermóban? A zöld lámpánál való gyalogosátkelés többszöri megfontolását erősen javaslom az odalátogatóknak. A helyzetet a válaszadók körében gyakran emlegetett, számtalan „*motorino*” csak rontja, nekik még a piros lámpa mögötti várakozás sem szent, mivel könnyen szlalomozhatnak a több tíz méteres autósorok között. Öntelt mosollyal az arcukon – még a nők is - az autósok orra alá dörgölik a tényt, hogy életformájukat tükröző közlekedési eszközükkel máris hosszú percekét spóroltak meg maguknak.

IV.3. 11. Divat

Ha van még egy valami, amiből sportot úznak mindkét nemzet tagjai, az a divat. A témát illetően első dolgunk ugyanaz, mint a kultúra fogalmát illetően: tisztázni, mit is jelent számunkra a divat. A legtöbb embernek a szó hallatán az öltözködés az egyetlen dolog, ami eszébe jut.

Nos, ebben a tekintetben egy érdekes párhuzamot láthatunk: való igaz, hogy Olaszország utcáin sétálva érezhetően nagyobb számban botlunk jól öltözött hölgyekbe és urakba (bár természetesen ez is erősen életminőség függő tényező), véleményem szerint azonban van egy lényegi különbség közöttünk. Míg egy magyar átlagkeresetből élő nőnek nem

⁵⁰ SOLLY, *i.m.*, 39-40.

⁵¹ Ua., 22.

gyakran adatik meg Gucci napszemüvegben, Benetton kabátban egy Prada táskával az oldalán élvezni a márciusi napfényt (hozzá tenném, az olaszoknak nem számít, a nap mikor van jelen, a napszemüveg alap kelléknek számít), mégis sok ismerőssémmel egyetemben az a tapasztalatom, hogy mi, magyar nők, mégis ízlésesebben öltözködünk, gardróbunk szerényebb választéka ellenére is. Bár azt meg kell hagyni, a *Made in Italy* jelzés hosszú évek óta nem véletlenül jelent egyet a kiváló, eredeti olasz minőséggel.

A férfiak tekintetében egész más a helyzet. Természetesen Magyarországon is rengeteg férfi választja az elegáns öltözetet, ám hazánkban őket leggyakrabban munkahelyi kötelezettségük ösztönzi erre, s csak kevesek érzik igazán komfortosnak ezt a fajta viseletet. Ez viszont nem igaz az olasz férfiak nagy többségére. Bár itt is kiemelném az életminőség tényezőjét, hisz Olaszországban sem adatik meg mindenkinek beruházni a legújabb Armani öltönybe. Akinek viszont igen, azok nagy méltósággal viselik azt.

Egy másik aspektust érintve térjünk ki újra a nőkre: általános nézet, hogy a magyar nők a legszebbek a világon. Ez sajnos nem mondható el a sminkelési szokásaikról, s a hozzánk leginkább illő illat kiválasztásáról sem. Még ha az olasz nők arcvonásai nem is olyan érdekesek, mint a miénk, ezt tökéletesen tudják ellensúlyozni azzal a – gyakran vakolatszerű – sminkkel, mely nélkül még a közeli piacra sem ugranak le. Nincs bevásárlóközpont, vagy nagyobb város a *Kiko* vagy a *Wjcon* üzletei nélkül, ahol a lelkes sminkesek azonnal a székbe ültetnek, és gyakorlatilag ránk erőltetik a – szerintük – hozzánk legjobban illő sminkeket, s még egy rövid oktatást is tartanak, hogyan használjuk őket. A magyarországi trend: minél olcsóbb, annál jobb. Minél vastagabb és természetellenesebb egy szemöldök, egy szempilla, annál inkább hívja fel magára a figyelmet.

Ha azonban a divat értelmezésében felül emelkedünk a külső megjelenés aktuális trendjein, másféle divatokban is összevethetjük a két nemzetet. Legaktuálisabbak talán azok a trendek, melyek a fejlődő kommunikációhoz kapcsolódnak. Ilyenek például az SMS és a különböző online üzenetváltó felületek sajátos nyelvi divatjai: a hangulatjelek és a szóróvidítések használata, melyek egy sajátos, mégis univerzális kódrendszert alkotnak. A fiatalok körében ezt a fajta divatot gyakorlatilag egyformán követik olaszok és magyarok is. Az idősebb korosztály is egyre gyakrabban jelenik meg ezeken a felületeken, kihasználva az internet adta lehetőségeket, melyek több tíz év után újra közelebb hozhatja őket elfeledett ismerőseikhez, távol élő rokonaikhoz.

IV.3. 12. *Gasztronómia*

Ha már divatról beszélünk, egy rendkívül érdekes témakört is érintenünk kell, ez pedig a gasztronómia. Érdekessége abban rejlik, hogy egyszerre ötvözi egy nemzet étkezéssel, sütés-főzéssel kapcsolatos tradícióit a másoktól átvett, nemzetközileg elismert szokásaival.

Olasz tekintetben ezt az ötvözetet a Dieta Mediterranea mentén találjuk meg, ami eredetileg nem kívánt semmiféle különleges étkezési irányvonalat mutatni, mára mégis a világörökség része lett. Egyszerűen a mediterrán termőföldek és vizek adottságait felhasználva, az ottani klímához és az emberek szervezetének egészséges működéséhez szükséges tápanyagok beviteléből alakítottak ki egy teljesen hétköznapi étrendet. A szó sokakat megtéveszt: nem valódi diétáról beszélünk, az olasz emberek számára ez születésüktől fogva életmódjuk alapvető része, vagyis teljes mértékben tradicionális⁵².

Itt cáfolom meg a magyar, és az egyébként nemzetközi szinten is elfogadott véleményt, mi szerint Olaszország konyhája csakis pasztából és pizzából áll, desszertként pedig csak a fagyi jöhet szóba. Tény, hogy a tészta valamilyen formája minden nap szerepel az étlapon, és hogy a paradicsomtól a tejszínesen át a tenger gyümölcseivel gazdagított változatig több tucat tésztaétel létezik, de sok más ízletes étel is legalább ennyire szerves részét képezi a tradicionális olasz konyhának. Ugyanez elmondható a magyar konyháról is, hiszen azért a mi étrendünk sem csak paprikásból, gulyásból és pálinkából tevődik össze. Solly szerint: „Az olaszok számára fontos, hogy egy állatnak gyakorlati haszna legyen.”⁵³ Ez alatt azt érti, hogyha nem háziállat, nem szórakoztat vagy véd meg minket valamitől, akkor haszonállat válik belőle, ami pedig arra szolgál, hogy megegyük.

És ha már az állatevés témájához érkeztünk, el kell, hogy oszlassak még egy, sokak által terjesztett sztereotípiát, a macskaevés legendáját. A hiedelem a középkori idősakra vezethető vissza, Vicenza ostromának idején ugyanis a nagyfokú éhínség miatt valóban macskaevésre vetemedtek a lakosok, ezt azonban teljes mértékben kényszer nyomására tették, s nem kulináris élvezetből⁵⁴.

Mint azt már korábban tárgyaltuk, az étkezés kultúrája az olaszok számára több szempontból is igen fontos, így az ételek elkészítéséről és azok elfogyasztásának módjáról is

⁵²*La Dieta Mediterranea è patrimonio immateriale dell'Umanità* <http://www.unesco.it/cni/index.php/archivio-news/174-la-dieta-mediterranea-e-patrimonio-immateriale-dellumanita>, letöltve: 2014. 10. 30.

⁵³ SOLLY, i.m., 30.

⁵⁴CSORBA Béla, *A nyúl helyett megevett macska (Egy motívum nemzetközi relációi)* http://epa.oszk.hu/00900/00997/00008/pdf/EPA00997_Letunk_2007_02_109-115.pdf, letöltve: 2014. 11. 20.

nagy odaadással gondoskodnak. Elsősorban azért, mert mindmáig ez a kapcsolatok ápolására leginkább alkalmas esemény. A kapcsolatépítés is az úgy nevezett „*bella figura*” része, így kihűlt, előző napról a hűtőből kivett, újramelegített étellel vagy híg, vizes kávéval aligha találkozhatunk egy igazi vendéglátó asztalán. De ha valamivel igazán fel tudunk dühíteni egy olasz szakácsot, az az, ha a pizzánkra vagy a tésztánkra ketchupot kérünk. Ezt az olaszok a gasztronómiájuk totális meggyalázásaként fogják fel.

A magyar gasztronómia sztereotípiáihoz mi magunk is szolgáltatunk alapot túlzott hangsúlyt fektetve hungarikumainkra. Térjünk csak be turista szemmel a Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtér szuvenir üzletébe: mézek, édes paprikák kalocsai mintás szütyőkben, bor és pálinka. Pedig tényleg nem ennyiből áll a magyar konyha. Viszont amit látnak, amit haza tudnak vinni, az marad meg az emlékezetükben.

Fontos különbségünk - legalábbis számomra - hogy magyar embernek „... leves nélkül nem ebéd az ebéd.”⁵⁵ Az olaszok ezt pótolják valamilyen előétellel, ami habár meleg, de semmi esetre sem folyékony halmazállapotú. A levest pedig magyar gyomor nem sokáig tudja mellőzni. Egy alapvető kiegészítőt pedig gyakorlatilag lehetetlen megtalálni olasz üzletek polcain: ez pedig a tejföl. Van olyan magyar ember, aki el tudja képzelni a töltött káposztát, a csirkepaprikást vagy a meggylevest tejföl nélkül? Apropos meggylevest, ez az olaszok számára egy teljes mértékben elképzelhetetlen, édes és lila színű folyadék, amit – számukra bizarr összetétele miatt - soha életükben nem akarnak megkóstolni sem. Ezzel egy Budapesten élő olasz videoblogger beszámolójában szembesültem, aki azért saját gasztronómiai sztereotípiáikat is alátámasztja: „az olaszok két szót tanulnak meg magyarul: Van tészta?”⁵⁶

A mindkét konyhára jellemző nehéz ételek mihamarabbi megemésztéséhez különböző „gyógy-íreket” használunk. Míg az olaszok a mi Várda keserűnkre kísértetiesen hasonlító gyógynövényes italokra, úgynevezett „*digestivikre*” esküsznek, addig egy kiadós magyar lakoma nyomait biztosan egy jó házi pálinka felhőrpintése tünteti el. Egy valami azonban közös: ezek pedig a jó borok, amiket a válaszadók is egyaránt említettek a másokra gondolva. Biztos vagyok benne, hogy nem sokat tudják, hogy a Tokaji nem csak a mi büszkeségünk. Friuli Venezia Giulia régióban ugyanis mai napig DOC jelzéssel ellátott borként szerepel az

⁵⁵ VÁMOS, SÁRKÖZI, i.m., 53.

⁵⁶ *Messaggio all'Ungheria: cucina ungherese e italiani...* <https://www.youtube.com/watch?v=2qbieAjhKSU>, letöltve: 2014. 11. 30.

olaszoknál a Tocai Friulano, a két borból azonban nevét kivéve nem sok közös vonást találunk⁵⁷.

Amit pedig részemről külön becsülök az olasz gasztronómiában az az, hogy bár sok külföldi szokással azonosulni tudott annak érdekében, hogy az olaszok ne legyenek teljesen bezárkózva saját konyhájukba, egy valaminek mégis gátat szabott: ez pedig a gyorséttermek elterjedése. Bár minden nagyobb városban belebotlunk néhány Mc Donald's étterembe, a forgalom száma még véletlenül sem hasonlítható össze a helyi specialitásokat kínáló trattoriák vagy bárok népszerűségével. Egyszerűen nincs rájuk szükség⁵⁸. Ezért ha más nem is, ez példát mutat minden európai ország számára, hogyan is kell megőrizni tradícióinkat a globalizáció ellenére is.

IV.3. 13. Nemzeti identitás

A tradíciók kapcsán vissza kell lépünk még egy olyan tényezőhöz, amivel meglehetősen rögtön az elején kellett volna kezdenünk, de talán mégis helyes, hogy a végére maradt. Mit is jelent a nemzeti identitás? Ehhez először a nemzet fogalmával kell tisztában lennünk. Már korábban tárgyaltuk, az emberi öntudat alapvető szükséglete, hogy egy bizonyos csoporthoz soroljuk magunkat ilyen-olyan tulajdonságunk szerint. Ez volt a kategorizáció elmélete. És hogy hogyan, mióta és milyen formában alakul ki és marad fenn egy nemzet, arra többféle elmélet született. Egyesek szerint egy mesterségesen létrehozott konstrukció, mely csak bizonyos elvek iránt elkötelezett elit számára szolgált nézeteik megszilárdításához. Ezen elmélet szerint csupán kreált ideálok, politikai érvek, amelyek eleve mellőznek mindenféle veleszületett jelleget. Ezzel ellentétben áll a „primordialisták” elmélete, mi szerint a nemzet egy valódi, kézzel fogható egység, melynek összetartó ereje a rokoni szálakban, kiterjedt családi kapcsolatokban keresendő, így a nemzeti érzés felül múl minden más csoporthoz való tartozást. Másik fontos kérdés az is, ha a nemzetet történelmi konstrukcióként fogjuk fel, hasonlóan nagy jelentőséggel bírt-e a múltban is? Ha pedig igen, politikai, vagy társadalmi-kulturális egységként gondolhatunk-e rá?

A modernista elmélet szerint leginkább a folyton fejlődő, modernizálódó világ „terméke”, kialakulásához a nép együttműködésére és támogatására is szükség volt. Ha ezt

⁵⁷ *La storia del Friulano* <http://www.friulano.fvg.it/ivini/la-storia-del-friulano.html>, letöltve: 2014. 11. 30.

⁵⁸ SOLLY, *i.m.*, 50.

vesszük alapul, akkor pedig a nemzeti karakter kérdésköréhez is elérkezünk. Ha ugyanis emberek egy bizonyos csoportja egy közös profilt kíván kialakítani, abból tükröződni fog belső egyénisége is, vagyis ők maguk döntenek el, mit sugároznak „mások” felé. Természetesen ezt a karakterre számos más impulzus is hatással lehet. Ezekkel az impulzusokkal már a 19. század kezdete óta a nemzetkarakterológia tudománya foglalkozik⁵⁹. Arról pedig, hogy egy nemzetet lehet-e egyáltalán jellemezni, és ha igen hogyan, már korábban foglalkoztunk.

Ahogy azt már tárgyaltuk, az utóbbi századok több szempontból is meghatározó tényezője a globalizáció, melynek kapcsán egyre inkább szükségessé válik egy elméleti újragondolás a „globális” szót illetően. Elég paradox jelenség ugyanis, hiszen amíg gazdasági szempontból közelebb hozza, az egymás mellett élő nemzetek tekintetében egyre inkább széthúzza a világot. A társadalmat emiatt egyfajta befelé fordulás jellemzi. Ennek kapcsán érdemes megemlíteni a posztkolonialitást, melynek bár sok más fogalomhoz hasonlóan nincs egységesen elfogadott definíciója, de összességében azon kultúrák vizsgálatában kerül előtérbe, melyekre nagy hatást gyakorolt a gyarmatosítás folyamata kialakulásuk kezdetétől egészen napjainkig. Ez alakítja ki az örökérvényű Észak-Dél különbségeket is, mely Olaszország esetében igen meghatározó tényező. Ehhez kapcsolódik még a hibriditás jelensége is, mely Bhabha szerint a gyarmati uralom diszkriminációs folyamata során jön létre. Egyfajta mutáció, mely során az anyaország és az abból leválók kultúrája kettészakad és különbözőképp viszi tovább elméleteit⁶⁰.

Mindezek után hogyan is definiálható egy olasz és egy magyar? Ha ezt valóban olyan egyszerűen akarnánk leírni, mint ahogyan azt sokan teszik, csakis a sztereotípiákra támaszkodhatnánk. A tárgyalt kérdéskörök azonban bebizonyították, egységesen lehetetlen meghatározni a nemzeti karaktert. Míg ez nálunk, magyaroknál kimerül a „te pesti vagy én meg vidéki” elméleténél, a hivatalosan 1861 óta egységes Olaszország társadalmát számos szempont szerint csoportosíthatjuk. Egyrészt azért, mert a hovatartozás talján barátaink esetében inkább régió szintjén meghatározó, mint országos szinten, ez viszont olyannyira, hogy sodorjon egy igazi rómainak az élet legmesszebbre szülőföldjétől, mindig is rómainak fogja vallani magát. Másrészt azért, mert észak és dél konfliktusa a mai napig meghatározó, s egy Szicíliában élő elsősorban szicíliainak, másodsorban délinek, s csak harmadsorban fogja olasznak nevezni

⁵⁹ D. SMITH, Antony: *A nemzetek eredete*, http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf664.pdf, letöltve: 2014. 10. 30.

⁶⁰ SLATER, David: *Post-colonial questions for global times. (magyar) Globális idők posztkoloniális kérdései*, 1998, 126-141.

magát⁶¹. Így hát Solly „*identitás nélküli nemzet*”⁶²-nek nevezi őket, úgy vélem jogosan. Richard Hill szerint pedig „...az átlag olasz úgy változtatja személyiségét, mint a kaméleon a színét, sőt még gyorsabban. Az egyik pillanatban mindent szépnek lát, a következőben megelégedi olasz stílusú életét, rosszkedvű, sőt durva és elutasító lesz. Az olaszok olyanok, mint a víz – amelynek az égbolt határozza meg a színét.”⁶³

Ez a mentalitás itatódik be minden házfalba, a nyüzsgő életbe a tereken, az árusokba a tengerparton vagy a piacon, és ez az, ami igazán „*bel paese*”-vé teszi Olaszországot. Ennek a jelenségnek azonban sokszor legalább annyira csak a kifelé mutató a célja, mint például a vallásnak, melyet már korábban tárgyaltunk. Ezt nevezzük a „*bella figura*”, avagy a „megnyerő fellépés” iránti folyamatos törekvésnek, melybe gyakorlatilag minden olyan dolog beletartozik, ami a nyilvánosság előtt zajlik, s amiket már korábban említettünk⁶⁴. A közös családi megjelenés a templomban, az öltözködés, az utazgatás, a helyes viselkedés, a finom ételek elkészítése, mind-mind olyan tényezők, melyekben az olaszok gyakran saját élményeik elé helyezik azt, hogy „*gli altri*” vagyis a többiek lássák azt, s irigykedjenek rájuk. Ahogy egy olasz közmondás is tartja: „*Jól hangzik, még ha nem is igaz...*”⁶⁵

Ismerős ez a helyzet a magyar identitást illetően? Hát persze. Sznobizmusért, tudálékosságért és rosszmájúságért nekünk sem kell messzire menni. A magyar ember azonban mégsem él meg ekkora hangulatváltozásokat. Sokkal nyugodtabb vérmérsékletűek vagyunk, rajtunk inkább egy általános melankólia és szorongás uralkodik, egy jó adag üldözési mániával. Ez részben megalapozott, ha múltbéli sérelmeinkre gondolunk, de sok esetben az emberbe csak belenevelik, hogy mindenben először a rosszat kell látnia, és ha nem látja, keresse tovább. Arthur Koestler szavaival élve: „Magyarnak lenni kollektív neurózis”⁶⁶. Úgy gondolom, Olaszországban is megvannak a mindennapi élet problémái, de az emberekben mégis ott van egy általános életszeretet és a hála mindazért, amijük van. Nem vágnak örökösen valami másra vagy többre, ami a magyar embereket általában tönkretesz. Így nem is csoda, hogy hazánkban jóval magasabb az öngyilkosságok és a súlyos megbetegedések száma is.

„A boldogtalanság nem a vérükben van, hanem egyenesen ez folyik az ereikben. Persze ebben is van valami élvezet: minden magyar azt reméli, hogy az ő kesergése hangosabb, mint

⁶¹ SOLLY, *i.m.*, 7-9.

⁶² Ua., 7.

⁶³ HILL, *i.m.*, 145.

⁶⁴ SOLLY, *i.m.*, 16-17.

⁶⁵ HILL, *i.m.*, 143.

⁶⁶ VÁAMOS, SÁRKÖZI *i.m.* 18.

a társaié⁶⁷.” Nos, igen, sírva vigad a magyar – tartja a mondás. És vigad még akkor is, ha valakinek valami nem jön össze. Az imént említett könyv írója szerint: „Magyarország azon kevés hely közé tartozik a világban, ahol ha valakivel valami rossz történik, az felderíti az embereket, ha viszont valami jó, az feldúlja őket⁶⁸.”

Alázatosság tekintetében érdekes megnéznünk a két nyelv sajátosságait bizonyos dolgok kifejezésére, melyek közül azt emelném ki, ahogyan bemutatkozunk: „*Annának hívnak*”, mondom magyarként, utalva ezzel arra, hogy mások neveznek így engem, nekik kedvez az, hogy engem így hívnak. Ellenbe az olasszal, aki azt mondja: „*Mi chiamo Anna*”, vagyis '*Annának hívom magam*'. Érzik a különbség, nemde bár?

Nemzeti önarcképnek pedig elég, ha csak rögtön nemzeti himnuszaink szövegét és nem utolsó sorban dallamát, énekelhetőségét hasonlítjuk össze. Ezzel persze nem szeretném egy hűtlen magyar képét festeni. Bár történelmi múltjuk, sérelmeik ugyanúgy előkerülnek, mint a Kölcsey-féle Himnuszban, mégis a pozitív változásra összpontosítanak, s nem Isten segítségét kérik, hanem cselekvésre, bátorságra ösztönzik saját magukat. Ezt érezteti a pörgő, ütemes dallam is, melynek hangmagassága a magyarral ellentétben az énekelhető tartományban mozog.

IV.4. Önreflexió

A kérdőív által utolsóként vizsgált kérdéskör az önreflexióra fókuszált: mit gondolhatnak rólunk mások, s hogy van-e bennünk valami közös.

A **magyarok szerint az olaszok** keveset tudnak rólunk, mert nem igazán érdekli őket a kultúránk. Sokan keverik Bukarestet Budapesttel, ami számukra egyet jelent az olcsó szórakozási lehetőséggel. Szépnek találják a magyar nőket, de könnyen kaphatónak is, így biztosan eszükbe jut rólunk a prostitúció is. Makacsnak, hidegnek, a munkában igen kitartónak vélnek minket, olyan nemzetnek, aki sokat töpreng a problémáin és nem éli meg a jelent. Szerintük kevesebb korrupció és olcsóbb élet jellemez bennünket.

Ezek közül valóban igaznak minősül a munkához és kötelességeinkhez való példaértékű hozzáállás és a pesszimizmus, ám egyetlen olasz válaszadó sem vélte a magyar nőket különösen

⁶⁷ VÁMOS, SÁRKÖZI i.m., 20-21.

⁶⁸ Ua., 26.

gyönyörűnek, kikapósnak pedig még annyira sem, bár Staller Ilona nevét azért sokan ismerik Olaszországban. Mindezek mellett az olaszok úgy vélik, sokkal határozottabb terveink és elképzeléseink vannak, komolyabban vesszük az életet, ami azonban küllemünket illeti, nem öltözködünk valami jól, és házainkat sem túl ízlésesen rendezzük be.

Az olaszok szerint a magyarok közül számukra mai napig meglepő módon sokan beszélnek olaszul, és nagyon érdeklődők a kultúrájuk iránt, Európa más országaihoz képest pedig jobb véleménnyel vannak róluk. Ez alapján azt a következtetést vonták le, hogy a magyarok szerint az olaszok szeretik a családot és a jó ételeket, nagy „tésztaabálók”. Igencsak hangosak, sokat gesztikulálnak, önteltek és buták. Egytől egyik maffiózók, kiváló szeretők és szakácsok. Az olaszok szerint a magyarok kivételezett nemzetként tekintenek rájuk, akik egy olyan helyen élnek, ahol csak tenger és szép tájak vannak.

A magyarok valóban érdeklődők az olasz kultúra iránt, az olasz válaszadók önreflexiója pedig gyakorlatilag teljes mértékben lefedi azt, amit a legtöbb magyar valóban megemlített nemzetük kapcsán. Gondoljunk csak vissza a témakör elején csokorba szedett „sztereotípiagyűjtemény” összetételére.

Végezetül egy rövid összehasonlítást készítettem arról is, miket vélnek kultúráink közös pontjainak a két nemzet tagjai. Amellett, hogy nemzeti színeink, lobogónk is megegyezik egy 90°-os döntéssel, olasz és magyar egyaránt hasonlóan közös tulajdonságunknak vélte még az erős család kapcsolatok ápolását, a társas szórakozás formái iránti vágyat és szeretetet, a vendéglátás kultúráját, a hagyományokhoz való hűséget és a találékonyságot, sötétebb oldalunkról pedig a korrupt politikusainkat és az adócsalást.

V. ÖSSZEGZÉS

Ahogy azt már dolgozatom elején is jeleztem, fő célom az összehasonlító elemzéssel a két nemzet kultúrájának sajátos, s emellett közös, minden esetben meghatározó pontjainak átfogóbb megismerése egymás számára. Bár a jelenlegi, magyar nyelvű dolgozatot igencsak kis eséllyel olvassák majd olaszok, de terveim szerint az olasz nyelvű változat is elkészül a közeljövőben, bölcsész végzettségem megszerzéséhez szükséges szakdolgozatom formájában. Ehhez mértén lássuk, hogyan is alakul az ellentét-térképünk, s mi az, amiről ezután semmiképpen sem mondhatjuk, hogy csupán sztereotípia.

Kinézetüket illetően a magyar válaszadók sötét hajú, szemű és bőrű, alacsony, de kimondottan elegáns személyeknek definiálta az olaszokat. A nemzeti identitás témakörén belül azonban tisztáztuk, az olasz, mint olyan, nem egy féle génállomány, így hamis az állítás, mi szerint minden olasznak így kellene kinéznie. Az öltözködést illetően a divat témakörében igazat adtunk a magyar állításnak, bár itt is újra figyelembe kell vennünk az életminőségbeli különbségeket, amik Olaszországban is annyira meghatározóak, mint itthon.

Viselkedés szempontjából hangosnak, vidámnak, nyitottnak, néha túl barátságosnak és közvetlennek tartják őket, melynek igazat kell, hogy adjuk az átlagos magyar pesszimizmus mellett. Továbbá temperamentumosnak, lazának, és folyamatosan gesztikulálónak is találtattak, melyeket szintén alátámasztottunk a beszéd, a konfliktuskezelés és a munkához való viszonyulás témáján belül, ahol előkerült az „ordibáló emberek egy kávéházi teraszon” képe is.

Mindemellett szeretik a focit, amit szintén alátámasztottunk, és utálják a politikát, amit az egyik leginkább közös pontunkként definiáltunk velük szemben. Imádják a zenét és jó zenészek is, ehhez kétség sem férhet, bizonyítására pedig ott az a több tucat olasz dal, melyek még magyar fordításban is létrejöttek. Szintén bebizonyosodott, hogy amennyire jó szakácsok, annyira rossz szervezők, ahogyan az is, hogy örült módjára vezetnek, a legtöbbször robogóval. Megcáfoltuk azonban azt a fajta vallásosságot, melyet külső szemlélő láthat az olaszok nagy többségén.

Megcáfoltuk továbbá azt is, hogy olasz éttermekben csak pizza és pasta kapható, és hogy az egyetlen édesség a fagyalt, a video blog kapcsán említett Sergio azonban rávilágított, hogy mégis csak ezek azok az ételek, amikhez a leginkább ragaszkodnak, vagyis jogos az állítás, ha „tésztafabrikát” nevezünk őket. Eloszlattuk a macskaevés kérdésével és a maffiával kapcsolatos tévhiteket, megvitattuk a „dolce vita” kérdésének árny oldalait is, hiszen Olaszországban sem fenéig tejfel az élet. Mindent összevetve tehát az olaszok esetében közel negyven sztereotípiából húsz a valóságnak teljesen megfelel, ezáltal nem minősül konkrét sztereotípiának.

A magyarokra vonatkozó állítások közül alátámasztottuk a tradícióira és történelmére büszke nemzet fogalmát, akik folyamatos kisebbségérzetük és elnyomásuk által kicsit túl nacionalisták is. Több felől is beigazolódott az erős pesszimizmus és az üldözési mánia is. A munkamorálról alkotott vélemény is beigazolódott az olaszok lazább felfogásával szemben, de az is, hogy velük ellentétben mi abszolút nem találunk ebben élvezetet. Az identitást illetően is igazat kell adnunk az olaszoknak, akik kívülállóként is megérezték a fővárosi-vidéki ember

közötti viszonyt, ami hazánkban sokkal jobban érződik, mint náluk. Bár a jó borok mellett beigazolódott a nehezen emészthető ételeink sokasága is, megdőlt a magyar nők világhírű szépségéről alkotott vélemény, akik talán mégsem annyira világhírűek. Kiderült, hogy amit mi gulyásnak gondolunk, az voltaképpen nem az a gulyás, amire az olaszok, bár nekünk ez végül is mindegy, hiszen a levest is legalább annyira szeretjük, mint a pörköltet. Magyar vonatkozásban is hasonlóan biztató eredmények születtek: a lényegében húsz említett sztereotípiából tíz valóban meghatározó eleme a kultúránknak, így teljesen jogosan vagyunk ismertek ezekről a külföldiek körében.

Láthatjuk, az egymásról alkotott kép nagymértékben megegyezik a valósággal, viszont ne feledkezzünk meg azokról a dolgokról, melyekről most rántottuk le a leplet: lehet, hogy a kultúra képének nagy egészében ezek csak apró töredékek, de ha csak egy ilyen apró momentumot is másképp értelmezünk, vele együtt borul a nagy egész is. Persze ahhoz, hogy szeressünk egy nemzetet, nem feltétlenül kell ismernünk minden lételemét annak teljes valójában, de ahhoz, hogy igazán megértsük őket, már annál inkább. A feladat pedig, amit kitűztem magam elé, pontosan ez volt. Megértetni és megmutatni a különbségekben rejlő szépséget és érdekességet.

Hangsúlyoznám még egyszer, hogy az általam összevetett témák az említetténél jóval több mindent foglalnak magukba, a dolgozat terjedelmét tekintve - szelektálásra kényszerülve - főként azokra az aspektusokra igyekeztem fókuszálni, melyekkel kapcsolatosan személyes élményt, véleményt tudtam megfogalmazni, és amelyek – szerintem – a legmeghatározóbb jelenségek a magyar és az olasz kultúra tekintetében. Az említett – és nem említett – témák külön - külön is megérnének egy önálló dolgozatot.

Láthattuk, hogyan érvényesülnek a globalizáció hozta változások kultúránkban, és hogy melyek azok az értékek, amelyeket ennek ellenére is meg tudunk őrizni; hogy interkulturális kommunikációnk igencsak meghatározó jelenségei a sztereotípiák, ezeket azonban nem feltétlenül negatív értelemben értjük. Bár végig figyelembe vettük, hogy egy adott kultúra csak saját maga által vizsgálható igazán, érdekes párhuzamokat vontunk és láttuk, hogy ugyanaz a jellemvonás mennyire meghatározó egyiknél és másiknál. Gondolkodásunkban felismertük a másság folyamatos, önkéntelen használatát, amely végső következtetésünkben pozitív értelmezést nyert, hiszen segítette önismereti munkánkat is.

VI. HIVATKOZOTT IRODALOM

BHABHA, Homi K. (1996): *Unpacking my library . . . again*. In: *The Post-Colonial Question: Common Skies, Divided Horizons*. Szerk.: CHAMBERS, Iain – CURTI, Lidia. Routledge: 199–211.

BIBÓ István, *A kelet-európai kisállamok nyomorúsága, Válogatott tanulmányok, II*, Magvető Kiadó, Bp., 1986

BINDORFFEN Györgyi, *Sztereotipizáció az interetnikus kapcsolatokban*, in *Mindennapi előítéletek. Társadalmi távolságok és etnikai sztereotípiák*, Balassi, Bp., 2007

COSTA, Vincenzo, *Alterità*, Mulino, Bologna, 2011

CSORBA Béla, *A nyúl helyett megevett macska (Egy motívum nemzetközi relációi)*

http://epa.oszk.hu/00900/00997/00008/pdf/EPA00997_Letunk_2007_02_109-115.pdf

D. SMITH, Antony: *A nemzetek eredete*, http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf664.pdf

FARKAS Zoltán, *A kultúra, a szabályok és az intézmények, Társadalomelmélet 3.*, Miskolci Egyetem, 2005, <http://mek.oszk.hu/03000/03092/03092.htm>

FEISCHMIDT Margit, *Nemzetek egymás tükrében* in *Mindennapi előítéletek. Társadalmi távolságok és etnikai sztereotípiák*, Balassi, Bp., 2007

HIDAS Judit, *Interkulturális kommunikáció*; Scolar, Bp., 2008

HILL, Richard, *We Europeans (magyar) Mi, Európaiak*; Geomédia Szakkönyvek, Bp., 1999

HUNYADI György, *A nemzetek jelleme és a nemzeti sztereotípiák, Mindentudás Egyeteme*, 2004, <http://www.dura.hu/html/mindentudas/hunyadigyorgy.htm>

MAZZARA, Bruno M., *Stereotipi e pregiudizi*, Mulino, Bologna, 1997

SLATER, David, *Post-colonial questions for global times*. In: *Review of International Political Economy*, Vol. 5., No. 4.: 647-678. (magyar) *Globális idők posztkoloniális kérdései*, 1998

SOLLY, Martin, *Xenophobe's guide to the Hungarians (magyar) Miért nem bírjuk a digókat?* Pannonica, Bp., 2000

SZTANÓ László, *Taljánok, olaszok, digók, A nemzeti sztereotípiák fogságában*, Corvina, Bp., 2014

WILLIAMS, Raymond, *A kultúra elemzése*, in *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása, A posztstrukturalizmustól a posztkolonalitásig*, Szerk.: BÓKAY Antal, VILCSEK Béla, SZAMOSI Gertrud, SÁRI László, Osiris, Bp., 2002

Gli stereotipi. Dinamiche psicologiche e contesto delle relazioni sociali, Szerk.: **ARCIURI**, Luciano, **CARDINU** Mara, Mulino, Bologna, 2011

Xenophobe's guide to the Hungarians (magyar) Miért nem bírják a magyarokat?, **VÁMOS** Miklós, **SÁRKÖZI** Mátyás (szerk.), Pannonica, Bp., 2002

Employment and unemployment, <http://www.istat.it/en/archive/140313>

Gyorstájékoztató a Központi Statisztikai Hivatal adataiból,
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/mun/mun21410.pdf>

La Dieta Mediterranea è patrimonio immateriale dell'Umanità
<http://www.unesco.it/cni/index.php/archivio-news/174-la-dieta-mediterranea-e-patrimonio-immateriale-dellumanita>

La storia del Friulano <http://www.friulano.fvg.it/ivini/la-storia-del-friulano.html>

Libera – Associazioni, nomi e numeri contro le mafie
<http://www.libera.it/flex/cm/pages/ServeBLOB.php/L/IT/IDPagina/1>

Messaggio all'Ungheria: cucina ungherese e italiani...
<https://www.youtube.com/watch?v=2qbieAjhKSU>